

112
Stupeň utajení ZRUŠEN dle § 22, odst. 4, zák. č. 412/2005 Sb., dne 12.5.2006

A-0491/17-75

2. dubna 1975

ODBOR 17

~~TAJNĚ~~
Výtisk č. 41

Souhrnná informace rozvědky

K současnému stavu a perspektivám ukončení KESE

Michal

Za správnost:
pplk. J. ZAJÍC, v.r.

Počet listů: 10

K současnému stavu a perspektivám ukončení KBSE

Zpráva se zabývá současným stavem jednání o jednotlivých bodech a otázkách agendy KBSE v Ženevě se zřetelem na hlavní problémy, jejichž řešení je nezbytné pro ukončení 2. fáze a svolání 3. etapy konference. Nastiňuje také do určité, v daném okamžiku možné, míry perspektivy dovršení KBSE.

Současná situace v jednání 2. fáze KBSE je charakterizována na jedné straně relativně vysokým stupněm zpracovanosti obsahu jednotlivých hlavních bodů její agendy (s určitou výjimkou vojenské tematiky a 4. bodu), skýtajícím předpoklad jejich brzkého uzavření. Na druhé straně skutečnost, že zůstává otevřena ještě celá řada sporných otázek (věcného i procedurálního rázu), o nichž nebude snadné se dohodnout. To představuje potenciální hrozbu průtahů, uváží-li se pokračující úsilí Západu trvat - při obecné ochotě k urychlenému zakončení KBSE - na dosažení "vyvážených a uspokojivých" výsledků ve všech programových "koších". Nejdůležitější hybný faktor reprezentuje politicko-negociační iniciativa SSSR, působící na fórum KBSE přímo i nepřímo (naposledy dopis s. BREŽNĚVA 4 západním státníkům), které se daří aktivizovat postup práce 2. etapy KBSE a dávat jí bezprostřední, jasnou a jednoznačnou perspektivu a cíl a tak paralyzovat politické manévrování NATO a EHS, které zavinilo občasnou ztrátu jednacího tempa konference, zejména po obnovení činnosti jejích orgánů 20. ledna t.r. Díky této inicia-

tivní politice SSSR ve vztahu ke KBSE lze dnes také činit závěry, že její úspěšné završení, s největší pravděpodobností na nejvyšší úrovni, se stává prakticky nezvratným faktem.

Hodnocení momentálního stavu KBSE i perspektiv jejího úspěšného dokončení vyžaduje přihlédnout k situaci v projednávání jednotlivých otázek jejího programu na základě doporučení z Helsinek.

1. bod agendy KBSE a v jeho rámci především zásady vztahů mezi státy a tematika opatření k posílení důvěry a stability se všeobecně považují za těžiště současné práce KBSE.

Z komplexu 10 principů vztahů zbývá dokončit devátý (spolupráce) a zformulovat desátý (plnění závazků podle mezinárodního práva).

Dokončení textu zásady spolupráce bránil v poslední době neústupný postoj členských zemí EHS, usilujících o to, vytvořit si v tomto principu příznivé podmínky pro kontakty mezi jednotlivci a neomezenou výměnu informací.

Zformulování poslední 10. zásady je komplikováno střety kolem francouzského návrhu ve věci odpovědnosti 4 velmocí za Německo a Berlín. Podle posledních poznatků se však zdá, že Francie je ochotna hledat a přistoupit zde na pružnější formulaci, přijatelnou pro ostatní účastníky KBSE, jmenovitě neutrály.

Klausule o možnosti změny hranic mírovými prostředky, označovaná západními zeměmi a především NSR za klíčový element deklarace vztahů, bude v nejbližších dnech - po dlouhém

období konfliktů a manévřů Západu - patrně přijata v podobě, dohodnuté mezi SSSR a USA (včleněna do 1. zásady suverenní rovnosti). Je třeba však vyřešit některé nejasnosti, související formálně s překladovými verzemi, s jejichž pomocí NSR nadále usiluje získat podklad pro příznivější uplatnění své koncepce.

S dokončením jednání o 10 principech úzce souvisí rovněž zatím otevřený problém postavení a významu jednotlivých zásad, kde státy NATO a EMS uplatňují požadavek jejich rovnosti a vzájemné podmíněnosti, nepřijatelný pro ZSS. Potiže je nutno očekávat též při jednání o návrhu ZSS na preambuli k principům vztahů ve formě generální deklarace. Západ mimo jiné odmítá vůbec souhlasit s tímto názvem dokumentu.

V rámci 1. bodu působila dosud retardačně otázka aplikace principu nepoužití síly - návrh RSR a švýcarský návrh mírového řešení sporů, jejichž dorešení sice (přes iniciativu SSSR ve vztahu k RSR) vyžádá pravděpodobně dobu ještě několika týdnů. RSR trvá pevně na tom, aby její návrh tvořil samostatný dokument.

Ačkoliv rozsah problémů, spojených s dokončením práce na deklaraci zásad mezistátních vztahů, se nezdá být příliš velký, na základě dosavadních zkušeností a se zřetelem na kalkulace Západu je třeba počítat s tím, že si vyžádá ještě asi 2 měsíce.

Pozornost západních účastníků KBSE se v poslední době a hlavně v těchto dnech soustřeďuje na tematiku opatření k posílení důvěry a stability a to v důsledku nové iniciativy SSSR, který v koordinacním výboru KBSE navrhl řešit otázku notifikace velkých vojenských cvičení všem účastníkům, ale na základě dobrovolnosti. NATO k ní zatím nezaujalo oficiální postoj (názory jednotlivých členů paktu na ni se různí - od údajně kladného přístupu USA, přes vyčkávání NSR a Francie, požadav-

ky Dánska, Norska a Portugalska na "bližší vysvětlení" až po odnětí Holandskem, Belgií a Řeckem) a vyčkává doporučení expertů Vojenského výboru v Bruselu. Existují náznaky toho, že návrh SSSR se v zásadě prosadí, což by značnou měrou redukovalo retardační vliv této problematiky, která je jednou z priorit NATO a EHS, na KBSE a znamenalo východisko k produktivnějšímu projednání problematiky opatření k posílení důvěry aj. vojenských aspektů evropské bezpečnosti. Je však nutno očekávat, že práce vojenské podkomise - zejména se zřetelem na jednání o parametrech notifikace, kde je třeba i nadále předpokládat maximalistické požadavky NATO - bude obtížná a časově jednou z nejnáročnějších.

Jedním z otevřených sporných problémů, který komplikuje postup KBSE, je stále otázka Středomoří, v níž řešení ztěžuje neústupný postoj Malty, zejména bude-li trvat na svém neoficiálním dokumentu, předloženém v koordinačním výboru. Pokud se podaří některé jeho aspekty zařadit do oficiálního dokumentu o Středomoří, je určitá naděje, že min. předseda MINTOFF od neoficiálního materiálu ustoupí.

V oblasti 2. bodu agendy KBSE, která stojí mimo hlavní pozornost Západu (tj. jmenovitě zemí EHS) a je proto méně konfliktní je práce na textech dokumentů relativně nejbliže k závěru. V období po obnovení jednání KBSE (20.1.) byla přijata řada dalších textů (týkajících se např. obchodu na mnohostranném základě, převodu kapitálu a zisků, úlohy bilaterálních a multilaterálních dohod, migrující pracovní síly aj. a SSSR ustoupila od svého tvrdého stanoviska ve věci tzv. "evropských rozvojových zemí". Nevyřešeny ale dále zůstávají zásadní sporné otázky zejména doložka nejvyšších výhod, problém tzv. reciprocit, zabezpečující ekvivalentnost výhod a závazků, která je nepřijatelná pro ZSS; ZSS místo ní navrhuje rovnoprávnost a vzájemné výhody. Práce v orgá-

nech 2. komise by bylo možno dokončit - podaří-li se překlenout rozdílnost stanovisek v uvedených problémech (hlavně reciprocity) - poměrně rychle. Brzdou zůstává však strnulé pozice delegací EHS, které spojují problém reciprocity s doložkou nejvyšších výhod a argumentují tvrzením, že koncepce ZSS odporuje společné obchodní politice EHS a zásadám Římské smlouvy.

Tématika 3. bodu, priorizovaná s akcentem na uvolnění lidských kontaktů a pohybu informací především členskými zeměmi EHS, je nadále i přes řadu již dohodnutých důležitých otázek (slučování rodin, sňatky, přístup k ústním a tištěným informacím, šíření informací prostřednictvím ZÚ, v posledních dnech dohoda o kontaktech mládeže - zdrojem ideologicko-politických střetů, které komplikují a zpomalují postup práce v jednotlivých orgánech 3. komise. Pro maximalistické nároky Západu je zatím zablokován pokrok ve formulování preambule ke kontaktům, kde země EHS odmítají realistickou formulaci ZSS, podle níž nové úpravy ve sféře kontaktů mezi lidmi je možné provádět v závislosti na rozvoji mírového soužití. Na úseku informací leží nyní těžiště jednání ve formulování textu o činnosti zahraničních novinářů, který Západ neúměrně zdůrazňuje a klade si v něm - podobně jako v otázkách šíření rozhlasových, filmových, televizních a audiovizuálních informací - značné, pro ZSS nepřijatelné požadavky, představující v podstatě režim absolutní liberalizace (zcela volný přístup k informacím pro cizí novináře, rozšíření práv pro novináře i na tzv. technický personál, liberalizace vydávání víz, dovozu a vývozu novinářské a filmové techniky, zpracovaného žurnalistického, filmového a magnetofonového materiálu). Obdobná je situace také v oblasti kulturní spolupráce, kde byla sice přijata řada dílčích textů (rozšiřování překladů, zlepšení práce překladatelů, kontakty mezi vydavatelstvími, rozsáhlejší použití masové informace ve sféře kultury, zjednodušení

celních formalit v případě mezinárodních kulturních akcí, efektivnější využití mezinárodních dohod o autorských právech a šíření kulturních dohod, snížení poplatků spojených s mezinárodní kulturní výměnou aj.), trvá však dále tlak Západu na liberalizaci, jež by mu měla umožnit prosazovat pomocí kultury v ZSS jeho vlastní politicko-ideologické, obchodní aj. zájmy, který brzdí práci podkomise. Celkově je nutno počítat s tím, že pro množství dosud otevřených otázek si dokončení 3. bodu vyžádá zřejmě ještě zhruba 2 měsíce.

4. bod programu KBSE je na rozdíl od ostatních bodů teprve v počátečním stádiu rozpracování. Země NATO a EHS stále ještě nejsou připraveny jednat o stěžejních otázkách dalších kroků po skončení KBSE a postup pracovní skupiny záměrně zdržují.

Proti naší myšlence institucionálního zajištění kontinuity KBSE prosazují koncepci zhruba dvouletého "přechodného období" (též "zkušební období") po skončení KBSE, potřebného prý pro realizaci jejích výsledků, v jehož průběhu by se měl uskutečnit pokud možno minimální počet schůzek expertů. Až v 1. pololetí r. 1977 předpokládají svolání porady vysokých činitelů 35 států, která by měla zvážit další opatření, při čemž připouštějí zásadu kontinuity těchto porad a ideu nové celoevropské konference jen jako vzdálenou eventualitu.

V poslední době probíhala v pracovním orgánu pro 4. bod jednání o jednotlivých člancích preambule (články o pokroku, roli a místě KBSE, plné realizaci jejích výsledků k napomáhání procesu zlepšování bezpečnosti a rozvoje spolupráce, o jednostranných, bilaterálních a mnohostranných úsilích pokračovat v procesu započatém KBSE atd.), zpočátku s malými výsledky, která se podařilo v těchto dnech ukončit.

Vedle neochoty států NATO a EHS přistoupit na jakékoliv konstruktivní a konkrétní formulace komplikuje celkovou situaci v projednávání tematiky 4. bodu také určitá diferenciací v řadách zastánců dalších kroků po KBSE. RSR se otevřeně staví proti návrhu ostatních ZSS, zafixovat myšlenku nových celoevropských konferencí v preambuli (tvrdí, že by tím byla zvýrazněna jedna z možných forem multilaterálního procesu na úkor ostatních, hlavně stálého mechanismu). Zmíněné diferenciací se využívá NATO a EHS k posilování vlastního odmítavého postoje i k šíření demagogických spekulací, že "zájem ZSS o talý orgán KBSE klesá". Pevná institucionalizace stálého orgánu KBSE se jeví za daných podmínek sotva plně prosaditelná. Zdá se možné dosáhnout kompromisu přijatelného pro ZSS.

S blížícím se zakončením KBSE se dostává do popředí pozornosti mimo jiné i problematika formy jejich závěrečných dokumentů. Dosažení dohody o ní bude - jak je zřejmé již nyní - složité, vzhledem ke značným diferenciacím mezi přístupy Západu a ZSS k ní.

Zejména členské země EHS jí přisuzují mimořádný význam a připravují intenzivně společné stanovisko. Jejich zájmem je redukovat pokud možno co nejvíce význam dokumentu o vztazích mezi státy - které ZSS považují za základní dokument KBSE - a razi zásadu rovnosti všech závěrečných dokumentů a chtějí naopak úmyslně zvýraznit jimi navrhovanou "úvodní část finálního aktu" (definicími uvolňování napětí a příp. i mírového soužití podle jejich představ). Pro koncepci EHS je charakteristická představa tzv. "jednoho závěrečného aktu", tzn. úvodní stati, jež by byla podepisována účastníky KBSE, za níž má následovat velký počet závěrečných dokumentů (cca 24), jež by jednotlivě již signovány nebyly. Pojetí ZSS naproti tomu navrhuje podpis hlavních dokumentů (4) bez komplikování otázky vypracováním "závěrečného aktu".

Zasluhou tlaku SSSR, podporovaného ostatními ZSS, se podařilo nyní nastolit v Ženevě i politické a organizačně-technické otázky závěrečné etapy KBSE. Začal se jimi v těchto dnech zabývat koordinační výbor a pro tento účel nově vytvořený orgán. Díky sovětské iniciativě se v posledním období značnou měrou vyjasnila perspektiva konání 3. fáze KBSE a nabyla přesnějších rysů z hlediska termínu i úrovně. NATO a EHS, jimž se v průběhu jednání v Ženevě podstatně zúžily možnosti odsunout ji a manévrovat v otázce její úrovně, jsou zainteresovány zejména na omezení jejího mezinárodněpolitického významu. Odtud vychází jejich snaha dát závěru KBSE přísně formální, i když slavnostní, charakter, časově jej maximálně limitovat a tak zamezit navázání hlubších kontaktů mezi jeho účastníky resp. jejich širším vystoupením, které by příp. mohly - podle obav Západu - posílit politické pozice ZSS a event. ještě ovlivnit výsledky 2. etapy KBSE v jejich prospěch.

Současný stav práce ženevské fáze KBSE dává reálný předpoklad jejího úspěšného zakončení během léta tr.. Zatím se nepodařilo prosadit přesnější časový termín či limit, jemuž se brání členské státy NATO a EHS, ačkoliv souhlasí s rychlým uzavřením jednání KBSE. V tomto posledním období jednání konference bude nutno ještě čelit retardačním tendencím a nátlakovým požadavkům některých skupin západních zemí (EHS), jejichž vlády si ale zároveň začínají uvědomovat, že není v jejich silách je prosadit a donutit ZSS k ústupkům, které by odporovaly jejich životním zájmům. Odráží se to v realističtějším přístupu zvláště větších západních států k problému finalizace 2. etapy a uskutečnění 3. fáze KBSE. Důležitými faktory, nutícími členy EHS k tomuto realističtějšímu postupu, jsou i působení vlivu mezinárodního veřejného mínění, ohledy na jejich politické zájmy v vztahu k SSSR a ZSS a vnitropolitické tlaky.

ZSS budou muset v nacházející etapě práce na KBSE vyvinout ještě maximální úsilí k překonání překážek, představovaných odlišnými stanovisky západních zemí i "nezavislými" postoji ESR (hlavně v 1. a ve 4. bodě). Bude rovněž nutno čelit různým politickým spekulacím některých sil Západu, které zájem ZSS na urychleném dokončení KBSE uvádějí do přímé politické souvislosti s akcemi ZSS k 30. výročí konce 2. světové války a chtěly by odložením závěru KBSE zeslabit dopad 30. výročí vítězství SSSR v 2. světové válce na západní veřejnost.

Celkové ukončení KBSE k 30.6.1975 nelze sice pokládat za zcela vyloučené, pravděpodobně je však uspořádání 3. fáze na nejvyšší úrovni později např. v červenci. Nelze zcela vyloučit ani pokusy odsunout 3. fázi až na září 1975.

Úspěšné završení KBSE během léta 1975 vychází ze současné mezinárodní situace. Negativní dopad na závěrečný průběh prací KBSE může mít případné zostření ohnisek napětí ve světě a zejména v Evropě a v oblasti Středomoří.

Je to např. trvajících krizová situace na Kypru, která mj. může sloužit k námitkám, že při neřešení jednostranného mocenského postupu Turecka na Kypru nelze přistoupit k podpisu závěrečných dokumentů; na druhé straně pak Turecko může v zájmu posílení svých představ důsledcích federativního uspořádání na Kypru odmítnout dát souhlas k tomu, aby dokumenty podepsal představitel legální kyperské vlády MAKARIOSE.

Vážným komplikujícím elementem může být orientace USA a NATO na změnu pozitivního vývoje v Portugalsku a na mocenský zásah zvenčí.

Tato skutečnost a řada dalších vážných neúspěchů USA a Západu vůbec, zejména v Indočíně a na BSV po ztroskotání poslední mise KISSINGERA, vedou krajně reakční síly k novým pokusům o přehodnocení stanoviska USA k politice uvolnění a k pokusům zabrzdit nebo alespoň zkomplikovat celkově pozitivní vývoj ve světě.

Až dosud různé negativní aspekty hlavních ohnisek napětí neměly na průběh KBSE podstatný vliv. Všechny hlavní západní státy se vyslovily pro ukončení KBSE v brzké době, čímž se obecně chápě léte 1975 a pokud staví určité podmínky pak především se záměrem dosáhnout dalších ústupků ZSS v hlavních otázkách KBSE. Pokud k vážným komplikacím v mezinárodní situaci nedojde v krátké době, dá se očekávat, že dlouhodobá a soustavná snaha SSSR a ZSS, konkretizovaná zejména na 24. sjezdu KSSS, bude završena úspěšně 3. fází KBSE na nejvyšší úrovni.